

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Språkpolitik i miljövärdens skugga? Nestes Tvärminne-planer som en "svensk fråga"

Wassholm, Johanna

Published in:
Finsk tidskrift

Published: 01/01/2017

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Wassholm, J. (2017). Språkpolitik i miljövärdens skugga? Nestes Tvärminne-planer som en "svensk fråga". *Finsk tidskrift*, 2017(6), 31–41. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100882829>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Johanna Wassholm

SPRÅKPOLITIK I MILJÖVÅRDENS SKUGGA?

NESTES TVÄRMINNE-PLANER SOM EN ”SVENSK FRÅGA”

Hösten 1970 började rykten om att statsbolaget Neste planerade att anlägga ett oljeraffinaderi i Tvärminne spridas i Västnyland. Raffinaderiet skulle placeras i en övervägande svenskspråkig region, där Svenska folkpartiet av hävd starkt dominerade det lokalpolitiska landskapet. Det är därmed av intresse att studera vilken plats den språkliga aspekten och Svenska folkpartiets politiska agenda intog i den häftiga debatt som karakteriserade de två följande årens dragkamp om placeringsfrågan. Klart är redan på förhand att språkpolitiken inte intar någon dominerande plats i alla fall i medierna, där den hamnar i skymundan för miljöfrågan och även för industripolitiska överväganden på ett allmänt plan. Att språkfrågan ändå inte var betydelselös antyder omnämningen som personer som på olika sätt var involverade i debatten gjort i efterhand. Informatören Anssi Siukosaari nämner exempelvis i en tillbakablick på sin professionella karriär Tvärminne-fallet som en två år lång mediahändelse, som förutom den dominerande miljöfrågan omfattade industri- och språkpolitik (Siukosaari 2012, 2).

I den här essän studerar jag på vilka sätt Nestes Tvärminne-planer diskuterades som en ”svensk” eller språkpolitisk fråga i den tidningsdebatt som fördes åren 1970–1972. Först presenteras kort hur den lokala svenskspråkiga borgerlighetens till synes enhälliga motstånd mot Tvärminne-planerna framställdes som ett förtäckt försvar av den egna språkgruppens intressen. Därefter presenteras Svenska folkpartiets politiska agenda i Neste-härvan på lokalt och nationellt plan, främst utifrån tidningarna *Västra Nyland (VN)* och *Hufvudstadsbladet (Hbl)* som fungerade som språkrör för de finlandssvenska borgerliga kretsarnas åsikter. Slutligen tangeras kort språkfrågans betydelse i den svenskspråkiga politiska vänsterns politik.

Språklig kamp i miljövardens namn?

Betraktat ur Finland svenskspråkiga regioners perspektiv hade frågan om industrietableringar på 1960- och 1970-talen inte enbart relevans för ekonomi och arbetskraftpolitik. Frågan handlade också om det svenska språkets och den finlandssvenska kulturens fortbestånd i Finland. Vid den

här tiden nådde efterkrigstidens stora emigration från Finland till Sverige sin kulmen, och i proportionella tal var svenskspråkiga finländare mer benägna att flytta till Sverige efter arbete än sina finskspråkiga landsmän. Med tanke på finlandssvenskhetens fortlevnad medförde detta ett dilemma. För att hejda finlandssvenskarnas emigration var det å ena sidan nödvändigt att skapa nya arbetstillfällen i svenskbygderna. Å andra sidan innebar etablerandet av industrier i svenskspråkiga regioner i regel inflyttning av finskspråkig arbetskraft, vilket på sikt medförde en risk för att de traditionella svenskbygderna skulle förfinskas.

Som referenspunkt för vad anläggandet av ett oljeraffinaderi i Tvärminne kunde innebära i språkligt hänseende figurerade Nestes oljeraffinaderi i Sköldvik i Borgå landskommun. Sköldvik-anläggningen hade på 1960-talet etablerats i en gammal svenskbygd, och där hade språkfrågan utöver sociala frågor skapat en viss konfliktpotential. Författaren av Sköldvik-anläggningens 40-årsihistorik, Pekka Vennonen, skriver att samarbetet mellan Borgå landskommun och Neste förvisso hade varit förhållandevis friktionsfritt, men att språkfrågan hade utgjort en bromsande faktor: ”En till majoriteten svenskspråkig kommun såg inte riktigt positivt på en massinflyttning av finskspråkiga till regionen” (Vennonen 2006, 22. Min övers.). Att denna aspekt inte saknade betydelse när Nestes Tvärminne-planer diskuterades, visar bland annat ett referat av en artikel som hade publicerats i tidningen *Åland* som ingick i *Västra Nyland* 16.6.1971. Också här noterar man hur etablerandet av raffinaderiet i Sköldvik hade satt ”fart på förfinsknigen” av Borgå landskommun:

I samband med denna industris etablering flyttade ett stort antal arbetare till Sköldvik från rent finska orter i inlandet. Industrin var för stor för att arbetsrekryteringen skulle kunnat ske endast från Borgå och den svenska landsbygden. Arbetsförhållandena var väl heller inte så eftertraktade av en svensk arbetarstam som är van vid drägligare förhållanden (*VN* 16.6.1971)

I likhet med Östnyland var Västnyland en gammal svenskbygd med en svenskspråkig majoritet, där det borgerliga Svenska folkpartiet hade en hegemonisk ställning inom lokalpolitiken. När nyheten om Nestes planer i Tvärminne briserade, slöt Västnylands svenskspråkiga etablissemang i stort sett enhälligt upp bakom det organiserade motstånd mot planerna som mobiliserades. Även om motståndet i offentligheten i huvudsak motiverades med miljöargument, och i mindre omfattning med industripolitiska argument, lät sig inte alla övertygas om argumentens trovärdighet. I debatten hävdade en del kritiker att den svenska borgerliga pressens motstånd – i första hand uttryckt i *Västra Nyland* och *Hufvudstadsbladet* – i själva verket bottnade i de

svenskspråkiga borgerliga kretsarnas rädsla för att förlora sin hävdvunna politiska dominans i regionen. Misstankarna blev inte mindre av att initiativtagarna bakom den i januari 1971 grundade Aktionsgruppen för Nylands skärgård hade nära anknytning till både Svenska folkpartiet och tidningen *Västra Nyland*, som öppet stödde aktionsgruppens mål (se Hanna Lindbergs essä).

Till dem som hävdade att det lokala motståndet mot Neste var språkpolitiskt betingat hörde Nestes verkställande direktör Uolevi Raade. Tidningen *Västra Nyland* refererar i mars 1971 en intervju med Raade som hade ingått i *Kirkkonummen Sanomat*, där Raade skulle ha hävdad att motståndet mot Neste hade ”en starkt språkpolitisk ton”. Samtidigt hade Raade betonat att den borgerliga pressen överdrev när den hävdade att samtliga svenskspråkiga i bygden hade anslutit sig till ”de svenskspråkiga tidningarnas namninsamling” (*VN* 5.3.1971). Redan i januari hade *Västra Nyland* publicerat en insändare, undertecknad av Alf Lindholm, som kraftigt ifrågasatte motiven bakom de svenskspråkiga borgerliga kretsarnas ”antiNestehysteri”. Enligt skribenten, som själv hade reviderat sin initiala avoghet mot planerna efter ett besök som Neste organiserat till raffinaderiet i Nådendal, förklarades motståndet av något annat än av en genuin omsorg för miljön: ”ett visst politiskt parti ser sin majoritetsställning hotad här i Väst-Nyland. Ett parti som av någon underlig anledning fått för sig att så måste förbli i evärdeliga tider. Men bygden lever icke på en sådan uppfattning, så den som vill att vår bygd skall leva och utvecklas kan ju icke på något sätt omfatta en dylik antikverad uppfattning” (*VN* 26.1.1971).

Alf Lindholm återfinns några veckor senare i gruppen ”35 för Neste”, som bestod av personer som hade undertecknat ett slags ”motadress” mot den adress som Aktionsgruppen för Nylands skärgård hade börjat samla in. Gruppen anmälde avvikande åsikt och sade sig med bekymmer ha följt med kampajen mot Neste, som man hävdade att efter hand ”faktiskt tagit hysteriska former”. Hysterin hade fått gruppens medlemmar att känna på sig att ”någonting annat än nedsmutsningen med olja ligger bakom det hela”, och i insändaren hänvisar man direkt till de borgerliga Sfp-kretsarnas rädsla för att mista sin dominerande position: ”inte är det väl nedsmutsningen med socialister man ytterst är rädd för?” (*VN* 9.2.1971). Hänvisningen visar att motsättningen här i första hand beskrivs som en konflikt mellan den politiska högern och vänstern, men eftersom den lokala borgerligheten var så starkt svenskspråkig vävs språk och politik samman på ett sätt som gör att språket kommer att representera en särskild politisk agenda.

När *Helsingin Sanomat* i mars 1971 rapporterar om Tvärminne-konflikten, nämns också här den åsiktsriktning som hävdade att Aktionsgruppen för Nylands skärgård i själva verket gjorde ”politik i skuggan av miljövården”. I artikeln hävdar en intervjuad person att de som motsätter sig Nestes planer gör det av rädsla för att Svenska folkpartiet ska förlora sin dominans i regionen. Man drar också in den svenskspråkiga garnisonen i Dragsvik och försvarsmaktens skjutområde i Syndalen i frågan. Sfp:s motstånd mot de förslag som på vänsterhåll framförts för att industrialisera Syndalen-området, förklaras här av att man var rädd för att detta på sikt kunde leda till att den svenskspråkiga garnisonen skulle dras in (HS 8.3.1971).

Svenska folkpartiet och Neste-planerna

Svenska folkpartiets offentliga ställningstaganden i Tvärminne-frågan innehåller nästan inga hänvisningar till språkpolitik eller ”den svenska frågan”. Detta är lätt att förstå utifrån att det med tanke på kritikerna hade varit föga ändamålsenligt att framföra språkpolitiska argument i sammanhanget. I den mån språkpolitiska argument förekommer i offentligheten handlar det i första hand om att försvara sig mot de mest hätska anklagelserna om att Sfp:s primära intresse låg i att försvara sin dominerande ställning i Västnyland. I sammanhang där språkaspekten tangeras handlar det oftast om att kort och koncist avfärda den kritik som riktades mot Sfp:s politiska agenda.

En av dem som försvarade sig mot kritiken var Ekenäs stads borgmästare Nils af Björkesten. Han kommenterade påståendet att det inte var trovärdigt att ledande Sfp-politiker, som tidigare inte hade uppvisat något miljöengagemang, nu plötsligt framställde sig som försvarare av miljön. af Björkesten menade att det inte låg något anmärkningsvärt i detta när man tog i beaktande att medvetenheten om miljöfrågor rent allmänt var något som hade väckts först under de senaste åren. I en intervju för *Helsingin Sanomat* medgav han att han själv för några år sedan knappast skulle ha reagerat lika starkt på Nestes planer som han nu gjorde (HS 8.3.1971). De som stödde Sfp:s intressen var också måna om att betona att motståndet var förankrat långt utanför partiets gränser. Även om de centrala initiativtagarna bakom Aktionsgruppen för Nylands skärgård hade anknytning till Sfp, representerade de som undertecknat adressen snart sagt alla grupper i samhället. Med andra ord förnekade Sfp:arna systematiskt att politiska argument skulle ligga bakom motståndet mot Neste, samtidigt som de starkt hänvisade till de argument som vetenskapsidkare hade framfört angående den skadliga inverkan som raffinaderiet skulle ha på miljön.

Svenska folkpartiet förhöll sig i sina offentliga ställningstaganden entydigt negativt till Tvärminne-planerna på det politiska systemets alla nivåer. Så fort ryktena om Nestes markinköp i Tvärminne började florerat hösten 1970, gjordes i Ekenäs Sfp-dominerade stadsfullmäktige en motion i frågan. Denna syftade till att garantera att industrietableringar skulle planeras med hänsyn till miljön, och att stadsstyrelsen i samarbete med grannkommunerna fortlöpande skulle ges möjlighet att följa med planerna på industrietableringar i Ekenäs skärgård och på Hangö udd. Motionen gjordes på initiativ av Sfp-politikern Henrik Cederlöf och undertecknades av medlemmarna i Sfp:s fullmäktige-grupp, medan de socialdemokratiska fullmäktigeledamöterna avböjde. Inte så mycket för att de motsatte sig motionens innehåll, utan som en protest mot att Sfp inte hade inkluderat dem i arbetet med motionen (*Hbl* 2.1.1971). Motionen resulterade i att stadsfullmäktige gav Cederlöf och Sven Högström i uppdrag uppvakta svenska riksdagsgruppen i ärendet. Genom att ge uttryck för den oro som man i Västnyland kände inför Nestes planer, försökte man förmå svenska riksdagsgruppen att arbeta för att de inte skulle förverkligas (Cederlöf 2004, s. 69–70). I den fjärde delen av *Ekenäs stads historia* (1993), skriven av Henrik Cederlöf, tillstår han att det bakom den ursprungliga motionen också låg en tydlig politisk dimension, även om den inte formulerades i klartext (Cederlöf 1993, s. 386).

Sfp:s riksdagsgrupp stödde de lokala Sfp-politikernas linje, och arbetade i sin tur för att påverka beslutsfattandet i frågan ända på regeringsnivå. Möjligheterna till detta var goda genom att Sfp ingick i Ahti Karjalainens regering. I februari 1971 gav riksdagsgruppen i sin tur Sfp:s två ministrar, C. O. Tallgren (finansminister) och Kristian Gestrin (försvarsminister), i uppdrag att i regeringen försöka bidra till att Nestes planer på att etablera sig i Tvärminne skulle förhindras (*VN* 3.2.1971). Via de politiska kanalerna försökte man också påverka Nestes ledning direkt. Riksdagsgruppens ordförande Grels Teir, som också var också medlem i Neste Oy:s förvaltningsråd, gavs i uppdrag att inom förvaltningsrådet påverka Neste-ledningens beslutsfattande i Tvärminne-frågan (*Hbl* 3.2.1971; *VN* 3.2.1971).

Aktionsgruppen för Nylands skärgård kom att bli den organisation som i första hand representerade miljöaspekten, och som samlade motståndet mot Neste-planerna över parti-, språk- och regiongränser. Omsorgen om miljön var Sfp:s främsta argument mot raffinaderiet, men utöver detta framfördes också industri- och arbetskraftspolitiska argument. Svenska folkpartiets utgångspunkt i den arbetskraftspolitiska frågan var att något akut behov av ny storindustri i regionen inte existerade. Tvärtom hävdade man att det redan var brist på arbetskraft

i Västnyland. På Sfp-håll betonade man att partiet ingalunda ställde sig avvisande till industrietableringar över lag, men att man i det rådande läget hade råd att tacka nej till en industri som innebar en så uppenbar fara för miljön. Denna tanke uttryckte en insändarskribent i *Västra Nyland* redan i slutet av 1970: ”numera finns det inte heller någon anledning att bara tacka och ödmjukt ta emot nya industrier, de är i stället i den situationen att de kan välja och vraka”. I sammanhanget lyfte skribenten i likhet med många andra fram de sociala följderna för regionen som etableringen av en ny storindustri skulle föra med sig: ”Dessutom kommer naturligtvis befolkningsstrukturen i hela denna del av Västnyland att ändras till oigenkännlighet, med allt vad detta för med sig av svårbemästrade sociala och kommunaltekniska problem” (*VN* 4.11.1970). Faran för att befolkningsstrukturen skulle ändras till ”oigenkännlighet” kan tolkas som att den omfattar förändringar i språkförhållandena, men detta är aldrig något som uttalas explicit i vare sig Sfp:s offentliga ställningstaganden eller i insändare som stöder Sfp:s agenda.

I Sfp-kretsar förkommer ytterst få uttryck för åsikter som skulle avvika från partiets officiella ställningstagande i Neste-frågan. En av de få jag hittat finns i en tidningsrapport från det årsmöte som Sfp:s lokalavdelning i Ekenäs landskommun höll i februari 1971. På mötet kritiserade Torsten Lindell Sfp:s enhälliga motstånd genom att provokativt ställa frågan om ”det är meningen att av Västnyland göra ett indianreservat där befolkningen lever av biljettintäkter”. Uttalandet är sannolikt uttryckligen att betrakta som en medveten provokation, eftersom Lindell själv samtidigt medgav att han själv var delad i frågan (*VN* 5.2.1971).

När regeringen sommaren 1972 sedan slutgiltigt fällde Nestes Tvärminne-planer, kunde Sfp framställa det negativa beslutet som ett resultat av partiets envetna arbete mot planerna på det politiska systemets olika nivåer. Frågans politiska tyngd visas inte minst av det program med vilket partiet gick in i riksdagsvalet 1972. I programmet lyfts hindrandet av oljeraffinaderiet i Tvärminne fram som en av de fyra centrala punkter på vilka SFP under sin regeringsperiod hade skaffat sig en tydlig profil (SFP:s riksdagsvalprogram 1972).

Språkfrågan och den politiska vänstern

Medan det ur Svenska folkpartiets synvinkel hade varit oändamålsenligt att framföra språkliga argument i Tvärminnetvisten, utnyttjade framför allt lokala representanter för den svenskspråkiga politiska vänstern explicit språkargumentet i sitt stöd för Neste-planerna. Både bland folkdemokrater och socialdemokrater fanns en svenskspråkig minoritet, som såg som en av

sina uppgifter att bevaka den svenskspråkiga arbetarbefolkningens intressen mot de svenskspråkiga ”kapitalisterna” (se Mats Wickströms och Matias Kaihovirtas essäer). Som essäns inledning visat anklagade företrädare för den politiska vänstern Svenska folkpartiet för att motsätta sig Neste-planerna av rädsla för att mista sin dominans inom den lokala politiken, snarare än av genuin omsorg för miljön.

Socialdemokraterna var delade i Neste-frågan, och på lokalt plan var stödet för Neste de facto starkare än det var på nationellt plan. Gruppen ”35 för Neste” – som trädde fram som en ”motvikt” till Aktionsgruppen för Nylands skärgård – kritiserade Sfp:s påstående om att ny storindustri inte behövdes i Västnyland eftersom det redan rådde brist på arbetskraft i regionen. Kritiken riktade sig mot att man då inte hade beaktat den omfattande emigrationen av svenskspråkiga arbetare: ”I själva verket är situationen allt annat än lysande. Ett faktum är ju att utan en för varje år allt allvarsammare emigration till främst Sverige (400–500/år) skulle vi ha arbetslöshet i dessa trakter” (*VN* 9.2.1971). Genom att betona att de svenskspråkigas emigration skulle minska om Neste byggde sitt raffinaderi i Tvärminne, kunde gruppen således väva samman sina arbetskraftspolitiska argument med ett försvar av finlandssvenskheten.

Mot detta opponerade sig några dagar senare Owe Flinck, som i en insändare i *Västra Nyland* 12.2.1971 hävdade att argumentet fallerade eftersom de svenskspråkigas emigration hade en annan karaktär än de finskspråkiga landsmännens. Enligt Flinck hade de flesta svenskspråkiga västnylänningar som emigrerat inte tvingats flytta till Sverige för att de skulle ha saknat utkomstmöjligheter; tvärtom hade de flesta flyttare haft ett riktigt bra arbete. Orsakerna till de svenskspråkigas emigration måste sökas i andra faktorer. En del hade rest av språkliga skäl. De kände kanske att bristande kunskaper i finska utgjorde ett hinder för avancemang i Finland, eller också var de tvåspråkiga och erbjöds bra arbeten i Sverige tack vare sina kunskaper i finska. Den stora emigrationsvägen från Finland hade skapat en stor efterfrågan på folk som kunde kommunicera på både finska och svenska på arbetsmarknaden i Sverige. Eftersom den svenskspråkiga arbetskraften i Västnyland var kvalificerad och redan kännetecknades av en hög rörlighet, skulle etablerandet av Neste alltså inte hejda de svenskspråkigas emigration heller framöver. Däremot skulle etableringen av Neste enligt Flinck få som följd att Västnyland skulle förvandlas till en ”språkssluss” som ger enspråkiga finnar möjlighet att preparera sig före flyttning till Sverige”. I Flincks resonemang förvandlas alltså vänsterns försök att argumentera för att ett raffinaderi skulle kunna stävja den svenskspråkiga emigrationen från Västnyland till motsatsen; ett hot om förfinskning.

Varken folkdemokraterna eller socialdemokraterna lyckades i sina strävanden att använda språkargumentet och försvaret av den så kallade svenska jorden för att stöda Neste-etableringen i Västnyland. Andra argument kom att väga tyngre, men försöken visar i alla fall att språkliga argument användes på vänsterhåll, där de i själva verket uttrycktes mera explicit än inom Svenska folkpartiet.

Språk och politik i Tvärminnestriden

I den offentliga debatten om Neste-planerna i Tvärminne intog språkpolitiska frågor – bredare uppfattat som den ”svenska frågan” – en underordnad roll. Språket och ”det svenska” hamnade i skuggan av den klart dominerande miljöfrågan, delvis även i skuggan av mera allmänna industri- och arbetskraftspolitiska frågor. En viktig orsak till språkfrågans frånvaro var att det från Svenska folkpartiets perspektiv inte var ändamålsenligt att i offentligheten betona den språkliga aspekten i debatten.

I debatten trädde språkfrågan således inte i första hand fram på SFP:s försorg, utan snarare genom politiska motståndare som antydde att partiet konsekvent motarbetade Neste av rädsla för att förlora sin dominerande roll i lokalpolitiken. Enligt kritikerna utnyttjade Svenska folkpartiet miljöfrågan för att förhindra den förfinskning av regionen som etablerandet av en ny storindustri riskerade medföra. Representanter för Sfp nöjde sig i regel med att kort avfärda anklagelserna, och gav sig inte in i någon mera omfattande språkpolitisk debatt. I vilken mån språkfrågan sedan diskuterades på ett inofficiellt plan är en annan fråga, som vi dock inte får svar på genom att studera tidningsdebatten. Lokala företrädare för den politiska vänstern som stödde Neste kunde däremot, genom att framställa sig som bevakare av den svenskspråkiga arbetarbefolkningens intressen, öppet använda språkpolitiska argument som stöd för sina ståndpunkter. Dessa kom dock i slutändan inte att ha någon betydelse för Neste-frågans utgång.

Källor och litteratur

Cederlöf, Henrik (1993): *Ekenäs stads historia. Del IV: 1930–1980*, Ekenäs: Ekenäs stad.

Cederlöf, Henrik (2004): *Ursvensk. Ett liv i modersmålets tjänst*, Helsingfors: Schildts.

”Ryhmiä puolesta ja vastaan: Jalostamohanke kuumentaa tunteita Hankoniemellä”, *Helsingin Sanomat* 8.3.1971.

”Tvärminneområdet bör planeras. Livlig Nestedebatt i Västnyland”, *Hufvudstadsbladet* 2.1.1971.

”Nestes plan bör stoppas”, *Hufvudstadsbladet* 3.2.1971.

”Rgdm H. Westerlund: SFP bör förhindra Nestes Hangöprojekt”, *Hufvudstadsbladet* 3.2.1971.

”Industrietablering på Hangö udd tema på Sfp-årsmöte”, *Hufvudstadsbladet* 5.2.1971.

SFP:s riksdagsvalprogram 1972 www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SFP/593 (17.9.2017).

Siukuosaari, Anssi (2012): ”Suhdetoiminta ja mediasuhteet”, i *Vuosista suhdetoimintaa - yhteisöviestinnän historia Suomessa*, toim. Pirjo von Hertzen, Elina Melgin, & Leif Åberg, Helsinki: Otava.

Vennonen, Pekka (2006): *Sköldvik – viikinkisatamasta öljysammoksi. 40 vuotta öljynjalostusta Porvoossa*, Helsinki: Neste Oil Oyj.

”Fart på förfinskningen”, *Västra Nyland* 16.6.1971.

Insändare av Owe Flinck, *Västra Nyland* 12.2.1971.

”Skumraskspelet kring Neste fortsätter”, *Västra Nyland* 4.2.1971.

”Förslag till regeringen: Stoppa alla Nestes planer på Hangö udd”, *Västra Nyland* 3.2.1971.

”Västnyland behöver ej Neste”, *Västra Nyland* 3.2.1971.

”35 för Neste”, *Västra Nyland* 9.2.1971.